

20. 7. 2016

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Ochrana procesních práv nezletilých v řízení před soudem

Již v roce 1990 podepsala Česká a Slovenská Federativní republika mezinárodní Úmluvu o právech dítěte.[1] Podle Úmluvy musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.[2] Přestože je Česká republika k dodržování uvedené zásady zavázána mezinárodní úmluvou, dochází nezdědky k jejímu porušování soudy v řízeních, jejichž účastníky jsou nezletilé děti.

Zájem dítěte jako přední hledisko při rozhodovací činnosti soudu

Jak bylo uvedeno výše, Úmluva o právech dítěte zdůrazňuje zájem dítěte jako přední hledisko (základní zásadu), které se musí uplatnit a musí být vždy respektováno při jakékoli činnosti, která se dotýká dítěte, zejména pokud jde o činnost orgánů veřejné moci a výslovně též soudů. Není proto pochyb, že touto zásadou jsou soudy v České republice vázány. Respektování této zásady je přitom obzvláště důležité v řízeních, kde je nezletilé dítě jedním z účastníků.

Institut zastoupení nezletilého dítěte v řízení před soudem

Fyzické osoby, které nemohou před soudem v občanském soudním řízení jednat samostatně, jsou zastoupeny svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem.[3] Tato úprava přitom dopadá zejména na nezletilé děti, které vzhledem ke svému věku a rozumové vyspělosti zpravidla nejsou schopny zcela pochopit předmět a účel řízení před soudem, a je proto nutné zajistit jejich účast na řízení prostřednictvím jiné osoby, která je bude v řízení zastupovat a bude v něm chránit jejich práva a oprávněné zájmy. Takovou osobou je obvykle zákonný zástupce - rodič dítěte, který ze zákona vykonává vůči dítěti tzv. rodičovskou odpovědnost. Součástí rodičovské odpovědnosti je především zastupování dítěte, jakož i spravování jeho záležitostí.[4] Pokud z jakéhokoli důvodu není možné zastoupení dítěte zajistit prostřednictvím jeho zákonného zástupce, je soud povinen ustanovit dítěti v řízení řádného opatrovníka.[5]

Je pak zásadně povinností soudu zkoumat v řízení vedeném proti nezletilému dítěti, zda jeho zákonný zástupce je osobou způsobilou dítě v řízení řádně zastupovat, popřípadě zda není na místě jeho zastupování v řízení vyloučit a dítěti tak ustanovit pro řízení opatrovníka. Tato povinnost soudu vyplývá jednak z výše uvedené zásady předního zájmu dítěte upravené Úmluvou o právech dítěte, ale také ze zásady zvláštní ochrany poskytnuté dětem a mladistvým Listinou základních práv a svobod,[6] resp. z ustanovení občanského soudního řádu, jak je uvedeno výše.

Vyloučení zastoupení zákonným zástupcem dítěte

Přestože soud je povinen zkoumat, zda jsou splněny podmínky pro to, aby dítě bylo v řízení zastoupeno svým zákonným zástupcem, soudy v praxi při řešení otázky zastoupení nezletilého účastníka postupují nezřídka naprosto mechanicky a bez dalšího jednají pouze se zákonným zástupcem, přestože to v konkrétním případě může být zcela v rozporu se zásadou nejlepšího zájmu dítěte. Soudy většinou ignorují i okolnost, zda je dítě vůbec v péči konkrétního rodiče (přestože zpravidla je soudu z jeho vlastní úřední činnosti známo například komu z rozvedených rodičů bylo dítě svěřeno do péče, případně že dítě bylo soudem svěřeno do ústavní výchovy či pěstounské péče a fakticky tedy v péči rodičů vůbec není), popřípadě zda neexistují důvody pro vyloučení jeho zastoupení rodičem (například z důvodu střetu zájmů zákonného zástupce se zájmy nezletilého).

Důvody svědčící pro vyloučení zastoupení nezletilého jeho zákonným zástupcem přitom zpravidla nebývá pro soud obtížné zjistit. Tyto důvody jsou totiž zřejmě buď již ze samotného předmětu řízení, kdy lze mít od počátku za to, že nezletilý se mohl dostat do situace, kdy je proti němu vedeno řízení o zaplacení určité částky zřejmě z důvodu zanedbání rodičovské odpovědnosti ze strany jeho zákonného zástupce (typicky rodiče), nebo z přístupu zákonného zástupce dítěte v průběhu řízení, kdy je evidentní, že zákonný zástupce nemá zájem dítě v řízení řádně zastupovat (např. nijak nereaguje na žalobu či výzvy soudu, nepřebírá si poštu apod.) Obdobně pak již výše zmíněná situace, kdy dítě se v době řízení vůbec v péči zákonného zástupce nenachází, protože bylo rozhodnutím soudu svěřeno do ústavní výchovy nebo pěstounské péče.

K výše naznačené otázce se aktuálně vyjádřil i Ústavní soud, podle jehož názoru pokud zákonný zástupce nehájí efektivně zájmy nezletilého účastníka řízení, měl by soud takovému účastníkovi ustanovit opatrovníka.[7] Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podané nezletilou stěžovatelkou, která namítala, že postupem obecného soudu v nalézacím řízení, jehož byla účastníkem ve svých jedenácti letech, došlo k porušení jejího základního práva na spravedlivý proces. Tohoto porušení se obecný soud dopustil tím, že v řízení jednal pouze se zákonným zástupcem stěžovatelky – matkou, která ovšem zjevně nebyla schopna v řízení hájit práva a oprávněné zájmy nezletilé. Tím bylo nezletilé upřeno právo na projednání věci v její přítomnosti a byla jí odňata možnost vyjádřit se ve věci samé i k prováděným důkazům.

Ústavní soud dospěl k závěru, že zastoupení nezletilého dítěte v řízení jeho zákonným zástupcem, typicky rodičem, není možné považovat za řádné, pokud tento zákonný zástupce zastupuje nezletilého pouze formálně, fakticky však se soudem nijak nekomunikuje, ani si nepřebírá zaslané písemnosti na žádné známé adrese. Takový zákonný zástupce totiž nečiní žádné procesní úkony k ochraně práv nezletilého, v důsledku čehož je takové jednání v rozporu se zájmy zastoupeného dítěte, resp. se samotným účelem zastoupení. V takovém případě je podle Ústavního soudu vždy povinností obecného soudu zvážit, zda nejsou splněny podmínky pro ustanovení opatrovníka. Následkem neustanovení opatrovníka v takovém případě je dle Ústavního soudu porušení práva účastníka na spravedlivý proces zakotvené Listinou základních práv a svobod.

Ustanovení řádného opatrovníka

Bohužel rovněž při ustanovování opatrovníka (nejen) nezletilým účastníkům řízení postupují soudy často formalisticky a v rozporu jak s citovanou zásadou předního zájmu dítěte, tak se smyslem a účelem institutu opatrovníka. Řádným opatrovníkem účastníka totiž může být pouze osoba, která je schopna účastníka v řízení zastupovat a chránit v něm jeho práva a oprávněné zájmy.

Namísto toho soudy často postupují tak, že opatrovníkem nezletilého účastníka ustanoví některého z pracovníků soudu, většinou v situaci, kdy se jim nepodaří doručovat písemnosti zákonnému zástupci účastníka. Takový postup je však v rozporu s právem na spravedlivý proces a smyslem a účelem opatrovnictví, jak již v minulosti opakovaně potvrdil Ústavní soud:[8] „Praxe, kdy jsou opatrovníky

účastníků řízení ustanovování pracovníci soudu, který o věci rozhoduje, je v naprostém rozporu s ústavními zásadami, kterých má být ustanovením opatrovníka nepřítomnému účastníkovi řízení dosaženo". Tento svůj závěr Ústavní soud odůvodnil tím, že je jen „těžko představitelné, aby pracovník soudu v postavení opatrovníka účastníka řízení ve věci řešené tímtož soudem, jakkoliv brojil proti postupu a rozhodnutí soudu. Naopak je v takovém případě velmi pravděpodobný konflikt mezi zájmem zaměstnavatele opatrovníka (a tím i jeho samotného) na co nejrychlejší skončení věci, a zájmem účastníka řízení, kterého má zastupovat, na plném zachování jeho práv a oprávněných zájmů." Uvedené závěry platí obecně pro ustanovování opatrovníka účastníkům řízení, nikoli pouze nezletilým.

Pokud pak jde o nezletilé účastníky, je nutno rozlišovat dle typu řízení. Děti jsou samozřejmě nejčastěji účastníky řízení ve věci péče o děti, kde opatrovníkem nezletilých pravidelně ustanovován orgán sociálně-právní ochrany dětí, který je pro tento typ řízení nepochybně profesionálně vybaven k řádnému zastupování dítěte. Zcela jiná situace je však v řízeních, jejich předmětem jsou majetková práva, zejména ve sporech o zaplacení peněžité částky. V takovém typu řízení zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí není schopen dítě řádně zastupovat, neboť k hájení práv a oprávněných zájmů účastníka je zapotřebí profesionálních právních znalostí, a tedy zastoupení advokátem. Ústavní soud již v minulosti dospěl k závěru, že dítěti jako účastníkovi sporného občanskoprávního řízení by měl být opatrovníkem ustanoven právě advokát.[9]

Zároveň ani ustanovení opatrovníka nezbavuje soud povinnosti dítě do řízení zapojit, pokud to není v rozporu s jeho nejlepším zájmem. Soud musí dítěti umožnit účastnit se jednání a k věci se vyjádřit. Případné omezení těchto práv dítěte musí být vždy řádně odůvodněno právě s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Tyto své závěry přitom Ústavní soud vyslovil v případě účastníka, kterému bylo v době řízení před soudem devět let.[10]

Procesní práva dítěte ve správním (daňovém) řízení a správním soudnictví

Obdobná pravidla pro řádné uplatňování a procesní ochranu práv dětí platí i v oblasti správního (daňového) řízení a správního soudnictví. I v této oblasti jsou všechny orgány povinny postupovat dle zásady nejlepšího zájmu dítěte. Jak potvrdil Nejvyšší správní soud, tato zásada (hledisko nejlepšího zájmu dítěte) slouží jako základní interpretační princip pro soudy a další orgány veřejné moci při výkladu právních předpisů dopadajících na děti. Z toho vyplývá, že pokud lze právní předpis interpretovat vícero způsoby, musí soudy (i orgány veřejné správy) zvolit ten, který nejefektivněji naplňuje nejlepší zájem dítěte.[11]

Nejvyšší správní soud řešil případ nezletilé stěžovatelky, které byla vyměřena povinnost zaplatit místní poplatek, avšak stěžovatelka neměla možnost se do řízení nijak zapojit, neboť správce daně doručoval pouze zákonné zástupkyni - matce stěžovatelky, která byla zcela pasivní a místní poplatek za své dítě nezaplatila. Jak uvedl Nejvyšší správní soud, zákonný zástupce fakticky v takových případech, kdy je proti nezletilému vedeno správní řízení z důvodu povinnosti zaplatit místní poplatek, nemusí vnímat jakoukoli potřebu tento poplatek za dítě platit, ani jakkoliv brojit proti platebním výměrům, kterým byl dítěti tento poplatek vyměřován. Nečinnost zákonného zástupce se totiž nijak negativně neprojeví v jeho materiální sféře, nýbrž postihne přímo nezletilé dítě, vůči kterému je pak tato povinnost vymáhána. Podle Nejvyššího správního soudu je pak vzhledem k povinnosti správních orgánů přihlížet k interpretačnímu principu nejlepšího zájmu dítěte nutno dítěti ve správním řízení ustanovit jiného zástupce, popřípadě jednat i přímo s dítětem (připouští-li to jeho věk a rozumová vyspělost), neboť jen tak je možné zajistit, že bude mít dítě možnost hájit v řízení svá práva a oprávněné zájmy.

Máme za to, že názory vyslovené Nejvyšším správním soudem lze aplikovat i na občanské soudní

řízení a řízení před dalšími orgány veřejné moci, neboť principy zastoupení účastníka, který nemá plnou procesní způsobilost, jsou ve všech procesních předpisech obdobné, a mezinárodní Úmluva o právech dítěte je závazná pro všechny orgány bez výjimky.

Závěr

Je povinností České republiky zajistit nezletilým dětem zvláštní ochranu, a to nejen v řízení před soudy. V občanském soudním řízení má být takovou ochranou především zajištění práva dětí na spravedlivý proces, které se nejvíce projevuje skrze jejich řádné zastoupení v řízení. Procesní předpisy poskytují soudům dostatečný prostor pro realizaci procesních práv dětí, když umožňují soudům různými instituty v řízení věrohodně zjistit poměry nezletilého účastníka i jeho zákonných zástupců. Povinností soudů je rovněž v řízení jednat přímo s nezletilým dítětem, pokud je to přiměřené jeho věku a rozumové vyspělosti. Pokud soud ustanovuje v řízení nezletilému účastníkovi opatrovníka, nelze opatrovníkem ustanovit pracovníka soudu, ale musí jít vždy o osobu na soudu zcela nezávislou, která je schopna řádně chránit práva a oprávněné zájmy dítěte s přihlédnutím k typu řízení. Ve sporném občanskoprávním řízení je takovou osobou zpravidla advokát.

Mgr. et Mgr. Alena Vlachová,
advokátka

Mgr. Andrea Kopečková,
advokátní koncipientka

[VEPŘEK CASKA VLACHOVÁ advokátní kancelář s.r.o.](#)

Husova 242/9
110 00 Praha 1

Tel.: +420 222 220 775
Fax: +420 222 220 804
e-mail: info@vcv.cz

-
- [1] Úmluva o právech dítěte byla Českou a Slovenskou federativní republikou podepsána dne 30.9.1990, platnou se pak ve vztahu k ní stala dne 6.2.1991 – viz sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí publikované ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991.
- [2] Viz článek 3 Úmluvy o právech dítěte.
- [3] Viz § 22 zákona č. [99/1963](#) Sb., občanský soudní řád.
- [4] Viz § 858 zákona č. [89/2012](#) Sb., občanský zákoník.
- [5] Viz § 29 odst. 1 zákona č. [99/1963](#) Sb., občanský soudní řád.
- [6] Viz článek 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.
- [7] Viz náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne 3.5.2016, resp. tisková zpráva Ústavního soudu k tomuto náleží z téhož dne.
- [8] Viz náleží Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 629/04, resp. náleží sp. zn. I. ÚS 1769/10.
- [9] Viz např. náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 3304/13.
- [10] Ibid.
- [11] Viz rozsudek č.j. 1 As 116/2014 – 29 ze dne 12.11.2014, v němž Nejvyšší správní soud rovněž odkázal na obdobné pravidlo obsažené v čl. 24 odst. 2 Listiny základních práv Evropské unie („Při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte.“)

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Nový zákon o veřejných dražbách, aukce a obálkové metody](#)
- [Pohled přes hranice – natáčení pornografických klipů jako důvod výpovědi z nájmu bytu](#)
- [Nařízení EU o umělé inteligenci a jeho dopady na využití jazykových modelů v advokátní praxi](#)
- [Revize zájezdové směrnice: co přináší, co hrozilo a co to znamená pro praxi](#)
- [Kupní smlouva o převodu nemovitosti bez uvedení výše kupní ceny](#)
- [Druhá „tlačítková novela“: povinné tlačítko pro odstoupení od smlouvy](#)
- [Souhlas s veřejným užíváním pozemku jako překážka nároku na bezdůvodné obohacení – náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2541/25](#)
- [Kupní smlouva bez přesného určení kupní ceny](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 36.: Doložka o mlčenlivosti](#)
- [Detekce podezřelého obchodu v kontextu hazardních her](#)
- [AI omnibus](#)